

CZU: 821.135.1-1(478)

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4475351>

RETORICA IDENTITĂȚII NAȚIONALE ÎN POEZIA LUI NICOLAE DABIJA

*Liviu CHISCOP**Universitatea de Stat din Moldova*

Avertismentul formulat cândva de Mircea Eliade – personalitate proeminentă a vieții literare, politice și științifice a veacului trecut, savant de renume mondial – este la fel de actual astăzi, ca și în vremea când a fost rostit. Fiindcă e de domeniul evidenței faptul că, de câteva decenii încoace, se instrumentează în cele două state românești de pe ambele maluri ale Prutului o campanie perfidă și tenace contra istoriei naționale, a familiei tradiționale, a credinței strămoșești și, îndeosebi, a literaturii amprentate național. Așa încât alegerea temei prezentului eseu nu a fost deloc fortuită, fiind circumscrisă unei constante preocupări de radiografiere a creației prozastice, publicistice și lirice a lui Nicolae Dabija.

Personalitate complexă, proteică și polivalentă, autor a peste 80 de volume de poezie, proză, eseuri, publicistică, manuale și auxiliare didactice etc., Nicolae Dabija este astăzi un exponent de frunte al culturii și literaturii noastre, dar și un militant ca nimeni altul pe baricadele românismului. S-ar putea spune chiar că opera poetică a lui Nicolae Dabija reprezintă o veritabilă carte a identității naționale, un tratat *sui-generis* al identității, întrucât – așa cum vom vedea – multe dintre poezii surprind aspecte esențiale vizând identitarul românilor basarabeni, precum teritoriul, istoria, strămoșii, eroii, limba maternă, folclorul, credința ortodoxă, satul, personalitățile culturale etc.

O caracteristică importantă a creației poetice a lui Nicolae Dabija o reprezintă preocuparea sa pentru ceea ce se cheamă realizarea artistică, pentru formă (nu doar pentru conținut), pentru elementele de tehnică a versificației, pentru eufonia și chiar muzicalitatea versurilor, într-un cuvânt – pentru stil. Ilustrarea, prin exemple de versuri, și argumentarea acesteia, consonanțe armonioase între *semnificat* și *semnificant* în cazul liricii lui Nicolae Dabija vor constitui o preocupare constantă pe parcursul prezentului eseu.

Cuvinte-cheie: *retorică, identitate națională, concept, reconstrucție, promotor, reper, consonanță, semnificat, semnificant.*

THE RHETORIC OF NATIONAL IDENTITY IN NICOLAE DABIJA'S POETRY

The warning once formulated by Mircea Eliade – a prominent personality in the literary, political and scientific life of the past century, a world-renowned scientist – is as relevant today as it was when it was uttered.

Because it is obvious that for several decades now, a treacherous and tenacious campaign against the national history, the traditional family, the ancestral faith and especially the nationally imprinted literature has been implemented in the two Romanian states on both banks of the Prut River. So, the choice of the theme of the present essay was not at all fortuitous, being circumscribed to a constant preoccupation with radiography of the prosaic, publicist and lyrical creation of Nicolae Dabija.

A complex, protean and versatile personality, the author of over 80 volumes of poetry, prose, essays, journalism, textbooks and teaching aids, etc., Nicolae Dabija is today a leading exponent of our culture and literature, but also a militant like no other on the barricades of Romanianism. It could even be said that Nicolae Dabija's poetic work is a true book of national identity, a *sui-generis* treaty on identity, since – as we will see – many of the poems capture essential aspects of the identity of Bessarabian Romanians, such as territory, history, ancestors, heroes, mother tongue, folklore, the Orthodox faith, village, cultural personalities, etc.

An important feature of Nicolae Dabija's poetic creation is his concern for what is called artistic achievement, for form (not only for content), for the technical elements of versification, for euphony and even musicality of lyrics, in a word – for style. The illustration, through examples of verses and the argumentation of this, harmonious consonances between signified and significant in the case of Nicolae Dabija's lyric will be a constant concern during the present essay.

Keywords: *rhetoric, national identity, concept, reconstruction, promoter, consonance, signified, signifier.*

„A renunța la românism înseamnă, pentru noi, românii, a renunța la viață, a te refugia în moarte.”
(Mircea Eliade într-un articol din *Vremea*, 1935)

Un poet de vocație, îndelung așteptat...

Nepot al arhimadritului Serafim Dabija, deportat în 1947 în Gulag, Nicolae Dabija s-a născut la 15 iulie 1948 în satul Codreni, raionul Cimișlia, din sudul Basarabiei. În 1965, pe când era încă elev la Școala Medie din orașelul Cimișlia, Nicolae Dabija încredințează spre publicare, ziarului *Tinerimea Moldovei* din Chișinău, grupajul de versuri *Ochiul al treilea*. Publicat atunci în *Tinerimea Moldovei*, ciclul de versuri al elevului

Nicolae Dabija fusese însoțit de un comentariu elogios – intitulat *Un nume nou* (23 decembrie 1965) – al tânărului (pe atunci) critic Mihai Cimpoi. Cinci ani mai târziu, în 1970, Nicolae Dabija devenit, între timp, student al Facultății de Filologie a Universității din Chișinău, încredințează, spre publicare, Editurii Cartea Moldovenească din Chișinău, dactilograma volumului *Ochiul al treilea*. Dezbătută atunci la Uniunea Scriitorilor din Moldova, placheta menționată este respinsă. „Se motiva – va povesti, mai târziu, Gheorghe Ghimpu – că ar fi o carte abstractă, care nu se știe când și în ce țară a fost scrisă. Țara, de fapt, era nominalizată, ca, de altfel, și dimensiunea ei în timp. Poetul spunea: Această frunză/ e o hartă a vechii Dacii...” [1, p.422]. Marcând debutul editorial al lui Nicolae Dabija, volumul de versuri *Ochiul al treilea* avea să apară cinci ani mai târziu, în 1975, primind apoi, în 1977, Premiul Tineretului din Moldova. Ar mai fi de menționat faptul că, atât prin data nașterii (15 iulie 1948), cât și prin data apariției volumului de debut, Nicolae Dabija deschide seria generației de scriitori născuți după Al Doilea Război Mondial și afirmați cu începere din anii '70.

Fiind și autorul unui volum de debut pe cât de original ca viziune poetică, tot pe atât de valoros din punct de vedere artistic/ estetic, Nicolae Dabija ar putea fi considerat „buzduganul unei generații”, după formula folosită de Eugen Simion în titlul unui studiu despre Nicolae Labiș. De altfel, titlul volumului *Ochiul al treilea* a și fost aplicat, în chip inspirat, de academicianul Mihai Cimpoi, pentru a denumi generația al cărei lider e considerat a fi, pe bună dreptate, Nicolae Dabija. „În anii 70 – consideră academicianul Mihai Cimpoi – s-a conturat imaginea distinctă a unei „generații de creație” [T.Vianu] cu un program anumit care continuă, în linii mari, programatismul etic al generației „copiilor anilor treizeci” cu un maximalism estetic la nivelul stării de grație și naturaleței discursului poetic (sau narațiunii). E o generație ce se încredințează *ochiului al treilea* care anulează tirania realului, stimulând insinuarea posibilului și visului, care desființează hotarele dintre mimesis și fantezie, imaginație” [2, p.251]. „Lider de generație”, e, firește, Nicolae Dabija, care scrie o poezie „în cheie imnică, elegiacă sau monodică, programatic mesianică în ultimele volume” [*Ibidem*]. Într-adevăr, ca „mare poet social” – cum îl văzuse Ioan Alexandru, încă în 1989, laudând școala de poezie de la Chișinău – pentru Nicolae Dabija fiecare poem este „ca o scrisoare”. „Elegiac și misionar – cum îl caracterizează Adrian Dinu Rachieru – instalat, la start, în imaginarul neoromantic, poetul scrutează acum, apăsător de tirania realului și presiunea evenimentelor, prezentul, iradiind speranță (tocmai prin poetica visării, pendulând între real și mitic). Și o face cu sentimentalitate și luciditate, deopotrivă.

Cândva, la începuturi, risipind candoare, se refugia în tainele sufletului, poetizând universul și zeificându-și, cumva profetic, trăirile, prin transferul în transcendent: „Dar ce-am văzut cu ochiul-al-treilea ieri/ va fi doar mâine adevărat” [3, p.282]. Lirică prin excelență, poezia titulară a volumului de debut este, fără îndoială, ceea ce se cheamă o *artă poetică*, întrucât exprimă, la persoana I, concepția autorului despre rolul artei și menirea poetului în lume. Circumscrișă, categorial, *liricii filosofice*, *Ochiul al treilea* este o meditație îndrăzneată, pentru momentul istoric, social-politic în care a apărut, pe tema rosturilor creației poetice (și ale artei, în general), cu subliminală tentă polemică, „fiind o replică la elogiul necondiționat al realului pe care-l cerea realismul socialist” [2, p.251]. Un act de curaj reprezenta, după părerea noastră, chiar alegerea unui simbol cu subtilă conotație mitologică și chiar mistică precum ar putea fi considerat acest *al treilea ochi*. „Vederea cu cel de al treilea ochi – scrie acad. Mihai Cimpoi referitor la poezia omonimă a lui Nicolae Dabija – interiorizează viziunea, o scoate din vechile convenții realiste, purifică verbul poetic, îl scoate pe poet [prozator] din contingentul care-l țintuia tiranic și îl transferă în transcendent (care e, de fapt, un tărâm mai împământănit al poeticului, o zonă de puritate solară, de firesc și organic): De la un timp, din ce în ce mi-e mai greu/ să deosebesc realul de vis, ceara din lună de ceara din plopi.../ amețitor se-nvârt în jurul meu/ lucrurile văzute cu al treilea ochi” [2, p.252]. Firește, lucrurile văzute cu al treilea ochi nu puteau fi decât cele despre care nu se putea vorbi în public, cu voce tare...De aceea, poate, confratele Vladimir Beșleagă spunea, în 1977, despre Nicolae Dabija, nu doar că este un poet de vocație, dar și îndelung așteptat. În Basarabia sovietizată din acea vreme se simțea, desigur, nevoia apariției unor scrieri de curaj, care să propună o altă viziune nu doar asupra realităților culturale, ci și asupra celor din spațiul social-politic. Se pare că în această cheie a fost interpretat mesajul volumului de debut al lui Nicolae Dabija, ceea ce explică primirea entuziastă a acestuia de către unii dintre confrăți. „Lirica sa beatudinală, sigilată de amintirea cântului orfic, îndatorată surselor folclorice, recuperând eufoniile străvechii – spune Adrian Dinu Rachieru enumerând câteva dintre elementele de noutate ale liricii dabijiene – contrasta cu megapoemele animate de suflu epeic, dezvoltând industriuos, de pildă, mitul leninist (A.Lupan, Em.Bucov, G.Meniuc, B.Istru și încă alții)” [3, p.283].

Ochiul al treilea nu a fost însă singurul volum de curaj, prin care Nicolae Dabija a înfruntat cenzorii și cerberii vremii. În 1983, cartea de eseuri *Pe urmele lui Orfeu* a fost etichetată drept nocivă și salvată de prefața lui Pavel Boțu, pe atunci președinte al Uniunii Scriitorilor.

Lider de generație

În 1986 Nicolae Dabija este ales redactor-șef al hebdomadarului *Literatura și Arta*, organ de presă al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. Cam tot atunci a început, pentru scriitorii basarabeni, o perioadă care a implicat o altă înțelegere a literaturii, favorizând etnicul. În aceste noi circumstanțe culturale și social-politice, Nicolae Dabija se situează în fruntea generației de scriitori care fac acum din literatură un instrument eficient cu ajutorul căruia reconstruiesc identitatea românească. Se știe, de altfel, că literatura și, cu deosebire, poezia reprezintă cea mai puternică formă purtătoare de identitate națională. În aceste condiții, Nicolae Dabija a înțeles că trebuie să-și pună talentul poetic în slujba promovării identității naționale. Mare parte din activitatea publică a lui Nicolae Dabija, dar și mare parte din scrierile sale beletristice sau publicistice, trebuie, așadar, subsumate eforturilor de reconstruire a identității românești în Basarabia.

Prin ampla sa activitate literară și politică, publicistică ori didactică, Nicolae Dabija a știut să se ridice la înălțimea vremii sale și să facă istorie, contribuind, alături de unii dintre congeneri, la reconstruirea identității românești în Basarabia ultimelor decenii. Atât prin manualele sale de istorie a neamului, cum ar fi volumul *În căutarea identității. Istoria neamului românesc din Basarabia povestită pentru elevi* (Chișinău: „Litera”, 2002), dar mai cu seamă prin publicistică și prin creația sa poetică, Nicolae Dabija a contribuit la afirmarea unei identități naționale adaptate timpurilor actuale și nevoilor epocii. Scriitorul a izbutit să facă din poezie mai cu seamă un instrument identitar de mare efect, validând astfel definiția pe care Mihai Eminescu o dăduse identității naționale în urmă cu aproape un veac și jumătate, susținând că aceasta e o construcție artificială care se poate lucra din mers. Dar tot la fel de adevărat e că identitatea națională – după cum arătam într-un context anterior – nu poate fi inventată, întrucât se construiește pe baza unor criterii preexistente. În ceea ce ne privește, am grupat aceste criterii din rațiuni metodologice în patru componente sau, altfel spus, repere majore, după cum urmează:

- Țara-Poporul (teritoriul, istoria, strămoșii, eroii);
- Limba maternă;
- Satul (biserica și slujitorii ei, cimitirul, sărbătorile, chipul mamei, oameni și locuri, copilăria);
- Spiritualitatea românească (folclorul, datini/ tradiții, personalități: Eminescu, Mateevici, Brâncuși ș.a.).

În construcția identitară de grup, toate aceste repere (*topoi identitari*) au rămas aceleași – cum am spus – de câteva sute de ani, devenind repetitive, putând fi identificate, firește, și în creația poetică a lui Nicolae Dabija. Pentru a exemplifica prezența lor în lirica dabijiană și pentru a ne ilustra afirmațiile cu versuri din opera sa, am utilizat cea mai recentă dintre antologiile din creația autorului, intitulată *Reparatorul de vise* și apărută, în 2016, la Editura „Cartier” din Chișinău. Subintitulat *Antologie de versuri*, volumul reprezintă o selecție exigentă, efectuată acribios și competent, a celor mai izbutite creații lirice ale autorului, extrase din nouă volume publicate pe parcursul a patru decenii, după cum urmează: *Ochiul al treilea* – 1975 (7 poezii), *Apa neîncepută* – 1980 (7 poezii), *Zugravul anonim* – 1985 (21 poezii), *Aripă sub cămașă* – 1989 (39 poezii), *Mierla domesticită* – 1992 (8 poezii), *Dreptul la eroare* – 1993 (11 poezii), *Cercul lăuntric* – 1998 (16 poezii), *Doruri interzise* – 2003 (23 poezii) și *Psalmi de dragoste* – 2014 (23 poezii). Aceștia li se adaugă – cu subtitlul *Indiminețări* (vocabulă creată de autor, în manieră nichitastănesciană) – un grupaj de 18 inedite, ceea ce înseamnă că avem de-a face cu o antologie reprezentativă pentru creația poetică a lui Nicolae Dabija, atât sub raport calitativ, cât și cantitativ, volumul însumând nu mai puțin de 173 de piese lirice. Dacă avem în vedere faptul că poeziile din volumul de debut – *Ochiul al treilea* (1975) – fuseseră publicate inițial în ziarul *Tinerimea Moldovei* din Chișinău cu un deceniu mai devreme, în 1965, și că *ineditele* aparțin anului 2015, putem spune că *Reparatorul de vise* acoperă exact o jumătate de veac de poezie, marcând, altfel spus, jubileul prodigioasei strădării dabijiene închinată Euterpei... Ceea ce – să recunoaștem – e un lucru cu totul remarcabil, nu la îndemâna oricui, nici măcar a unui cât de umil „reparator de vise”, cum, cu falsă modestie, se autodefiniște poetul prin inspirata metaforă din titlu. Este și opinia lui Ion Deaconescu, președinte al Academiei Internaționale „Mihai Eminescu”, avizat „cititor și cunoscător de poezie de 50 de ani”, care afirmă, peremptoriu, că Nicolae Dabija este „cu siguranță, cel mai mare poet român în viață”. În postfața intitulată *Un miracol și o taină nedeslușită încă, Nicolae Dabija* (parafrază după o zicere a istoricului Gheorghe Brătianu, care vedea în dănuirea poporului român „o enigmă și un miracol”), criticul și istoricul literar Ion Deaconescu îl aseamănă, encomiastic, pe autorul antologiei de față cu un „faraon” al cărui cuvânt este „precum dalta lui Brâncuși”, poetul tulburând inimile și sufle-

tele cititorilor săi de pretutindeni. Sesizând diversitatea tematică a creației poetice dabijiene, reputatul eminescolog consideră că versul lui Dabija „se face rugăciune ori grenadă, adiere de vânt sau furtună, șoaptă de dragoste ori urlet” (4, p.248-250). O apreciere întrucâtva similară formulează și academicianul Eugen Simion care – în textul-escortă de pe coperta IV a volumului – spune că Nicolae Dabija „este un elegiac împătimit, un melancolic luminos deloc resemnat, cu o mare disponibilitate retorică” și care „scrie bine și, la nevoie, schimbă elegia în pamflet politic” [5, p.V].

Lectura celor mai izbutite creații lirice ale lui Nicolae Dabija – selectate, cum spuneam, conform unor criterii prioritare axiologice/ estetice – ne-a prilejuit, între altele, constatarea că ceea ce-l singularizează pe Nicolae Dabija între poeții basarabeni (și, în general, în contextul poeziei române de pe ambele maluri ale Prutului) este, fără îndoială, faptul că a știut să acorde importanța cuvenită, în poemele sale, atât fondului, cât și formei, atât conținutului, cât și expresiei artistice. Poet în vocația lui fundamental – cum atât de frumos se exprima Theodor Codreanu în preambulul volumului – Nicolae Dabija, având temeinice studii de ziaristică și filologie la Universitatea din Chișinău, a fost întotdeauna pe deplin conștient de faptul că o operă literară autentică, valoroasă, capabilă să înfrunte timpul, trebuie să reprezinte, obligatoriu, o unitate indisolubilă între fond și formă, între mesaj și realizarea artistică sau, în limbaj semiotic, între semnificat și semnificant. În această ordine de idei, e locul să amintim aici că încă din anii de început ai carierei sale literare, în plină epocă subjugată de realismul socialist, Nicolae Dabija – profesionist desăvârșit al condeiului – a contribuit la reabilitarea poeticului prin publicarea unor creații de certă valoare artistică. Privit din acest unghi, conținutul antologiei *Reparatorul de vise* prezintă o heterogenitate marcantă a vocilor, care evidențiază un poet preocupat în mare măsură de căutarea noului, de modernizare și, implicit, de o originalitate veritabilă, de substanță. Disponibilitățile creatoare ale poetului sunt absolut remarcabile. Alături de *iubire*, de *pildă* – ca temă majoră a pieselor lirice din *Reparatorul de vise* (44 de poezii, adică peste un sfert din total) –, pot fi sesizate, în respectiva antologie, alte câteva teme perene ale liricii dabijiene, cum ar fi *identitatea națională* (peste 40 de poezii, i.e. încă aproape un sfert din total), cu cele câteva mărci/ repere/ elemente constitutive, enumerate într-un context anterior.

Repere ale identității naționale în creația poetică a lui Nicolae Dabija

Motivul „țara-poporul”. Așa, de *pildă*, motivul pe care l-am numit *țara-poporul* (teritoriul, istoria, strămoșii, eroii) poate fi întâlnit în câteva elegii care sugerează, fără excepție, drama unei țări, „rupte în două”, ca în această impresionantă *Ploaie tristă*: „Plouă trist. Parcă plouă/ peste-o țară ruptă-n două.// Plouă de ieri. Plouă-abătut/ ca după un război pierdut.// Plouă de-o zi. Poate, de nouă/ în Pruturile amândouă.// Plouă cu mahnă. Și-n amvoane/ Isus tresare din piroane (...)”. Compozițional, poezia e alcătuită din șapte distihuri, în primele patru vocabula „plouă” fiind plasată, anaforic, la început de vers. Repetat de șase ori, cuvântul „plouă” cade ritmic, precum – am zice noi – picătura de apă pe capul condamnatului, care nu poate fi aici decât poporul a cărui țară a fost „ruptă-n două”. Nu ni se spune, firește, despre ce țară e vorba, dar menționarea Prutului sugerează că e vorba de România, din care a fost ruptă Basarabia. Dar sintagma „Pruturile amândouă” indică faptul că e vorba de încă o „țară ruptă-n două” și de încă o apă, de încă un Prut, care le separă. Observând apoi că *Ploaie tristă* deschide volumul de versuri *Mierla domesticită*, apărut în 1992, anul când s-a încheiat, pentru românii basarabeni, „războiul pierdut” cu separațiștii din Transnistria (unde poetului i-au fost arse exemplarele din cartea sa *Moldova de dincolo de Nistru – vechi pământ strămoșesc*) înțelegem că această nouă „țară ruptă-n două” este, de fapt, Republica Moldova din care i-a fost ruptă partea de dincolo de Nistru... Sesizându-i originalitatea, Eugen Simion vedea, în respectiva poezie, doar o „frumoasă parafrază simbolistă” (...) surprizătoare prin acuitatea ei. Un moment de grație lirică în viața hârșită a unui poet adevărat, substanțial, care-și asumă cu responsabilitate și admirabil curaj sarcina lumii sale” [5, p.XVII-XVIII].

Deși orice ploaie e asociată, de regulă, mai ales în lirica simbolistă, unei atmosfere mohorâte, apăsătoare de natură a genera o tristețe copleșitoare, aici sentimentul de jale e potențat de faptul că nu e vorba de o ploaie obișnuită, ci de una cu consecințe dăunătoare, cu „mahnă” – cum spune poetul – când, în biserici, însuși „Isus tresare din piroane”...

Cert este că *Ploaie tristă* amintește de lirica bacoviană, de *pildă*, nu doar prin prezența motivului ploii, generatoare – cum spuneam – de stări angoasante, deprimante, ci și prin puterea de sugestie a versurilor. Ca și Bacovia în poezia *Liceu*, de exemplu, Nicolae Dabija reușește, în *Ploaie tristă*, performanța de a exprima, într-un poem de maximă concentrare a expresiei artistice, o impresionantă bogăție ideatică, făcând trimitere la tragicul destin al neamului românesc al cărui teritoriu a fost sfâșiat în două rânduri: prin raptul din 1812, iar mai apoi prin „războiul pierdut”, în 1992, cu separațiștii transnistreni...Insemnătatea elegiei respective în

ansamblul liricii dabijiene a fost sesizată și de Adrian Dinu Rachieru, cel mai avizat cunoscător de la noi al literaturii basarabene contemporane, care – în medalionul consacrat lui N.Dabija, în *Poeți din Basarabia* – spunea: „Ca mare poet social (cum îl văzuse Ioan Alexandru încă din 1989, laudând, spuneam, Școala de poezie de la Chișinău), el îmbrățișează linia militantă, devine scriitor „cu program” (ajustat din mers, face de toate slujind *tribun-arta*. Apără ființa națională lansând cuvinte durute, contemplând „râul cel mai trist din lume” (Prutul, firește) și harta „ruptă” [3, p.282].

Figură plastică, de efect pentru cititorii dintotdeauna și de oriunde, imaginea mamei îndurerate, identificată, sinecdotic, cu țara, este un motiv recurent în poezia românească, dacă ar fi să-i amintim aici doar pe Vasile Alecsandri și Tudor Arghezi (*Mamă Țară*). În textul-manifest *Deșteptarea României*, tipărit pe foi volante în ajunul Revoluției de la 1848 pentru a mobiliza masele, V.Alecsandri, de pildă, recurge la elemente din recuzita familiei, printr-o asociere simbolică între patria-mamă și datoria copiilor de a o sluji: „Hai, copii de-aceiași sânge! Hai cu toți într-o unire/ Libertate-acum sau moarte să cătăm, să dobândim (...) Pentru-a Patriei iubire,/ Pentru-a mamei desrobire/ Viața noastră să jertfim!” În creația poetică a lui Nicolae Dabija însă, identificarea țării cu imaginea mamei este realizată prin procedee mult mai subtile precum metonimia ori alegoria, ca în această elegie intitulată *Icoană*, în care „o femeie bătrână” într-o căruță „trasă de doi cai” duce sau aduce „o căruță plină cu pământ”: „Ea stătea deasupra, – ngenuncheată,/ parcă se ruga, cu ochii duși;/ prinse-atunci, blând, lanul să se zbată/ și privea tot timpul înainte:/ poate-și aducea strămoșii – acasă,/ poate-și avea carul cu morminte?!” Este prezent, în strofele citate, motivul comuniunii omului cu natura, atât de frecvent în poezia noastră populară, prin acea imagine a lanului personificat care „se zbate!” în momentul apropierii carului cu pământ. Inclusă inițial în volumul *Dreptul la eroare* (1993), poezia *Icoană*, deopotrivă baladă și elegie, i-a fost inspirată, se pare, poetului de *Oltul* lui Octavian Goga, întrucât ideea e tot aceea a românilor care, nevoiți să viețuiască într-un teritoriu înglobat unui imperiu asupritor, doresc să se mute în altă țară, în *țara mamă*. Plasate, nu întâmplător, exact în centrul poemului, strofele V-VII sugerează, prin interogațiile retorice ale autorului, destinul tragic al unui neam care ar dori – spre a se izbăvi de silnicie – să-și mute „țara” în altă parte. Este ceea ce simbolizează bătrâna din *Icoană* și carul ei încărcat cu pământul țării, despre care poetul spunea: „Numai drumul dacă-l mai vedea,/ ochii ei alunecau departe:/ parcă țara o ducea cu ea,/ parcă o muta în altă parte...// Și am vrut să-i strig o întrebare:/ spune, unde duci acel pământ?/ E țărăna scoasă de vânzare?!/ Sau e de la propriu-ți mormânt?! Pentru pomi îl duci sau pentru oale?/ Ori, poate-i pământ răscumpărat/ de la străbunicii dumitale/ care îl vândură altui sat?!” Comparată cu o icoană, imaginea hieratică a bătrânei e cât se poate de inspirată, știut fiind că, la români, icoana face parte și ea din recuzita identitară...

O altă creație reprezentativă pentru subtema *Țara-Poporul* este oda *Țara mea de dincolo de Prut*, din volumul *Literatura are chipul lui Dumnezeu* (Craiova: Editura „Scrisul Românesc”, 1997), poem al cărui titlu a fost împrumutat, în 2019, unei culegeri cuprinzând editorialele publicate, în 2013, în *Literatura și Arta*. Despre autorul acestora, Grigore Vieru – în prefața volumului *Literatura are chipul lui Dumnezeu* – spunea că este nu doar „un animator al vieții politice”, ci și „un eminent publicist, inima celei mai vibrante publicații basarabene „Literatura și Arta”, în care curajosul bărbat răstoarnă aproape săptămânal câte o brazdă de aur la rubrica editorială *Vai de capul nostru!*” [6, p.7].

La rândul său, criticul și istoricul literar Theodor Codreanu sesizase, încă în 1993, aportul verbului dabijian la „reînvierea sufletească a românilor basarabeni”, caracterizându-l pe acest „modest și cuminte Orfeu al Basarabiei” astfel: „O blândețe sfâșiată prelung străbate vocea lui Dabija ori de câte ori vorbește în public sau își rostește versurile” [7, p.2]. În ceea ce mă privește, am avut prilejul să mă conving încă o dată de adevărul spuselor colegului Codreanu când – în emisiunea postului TVR3 din 20 ianuarie 2019 a îndrăgितului compozitor și interpret Paul Surugiu, zis Fuego – , academicianul Nicolae Dabija a recitat cu patos, într-o impecabilă limbă română literară, în fața auditoriului din platou, poezia *Țara mea de dincolo de Prut*, așezată ulterior, în chip inspirat, în fruntea volumului eponim pe care l-am editat și prefațat... Asemeni multora dintre spectatorii prezenți acolo, am lăcrimat și eu, ca de atâtea alte ori când am citit poezii, articole, eseuri sau romane semnate de Nicolae Dabija. Fiindcă, citindu-l sau ascultându-l (i-am auzit fascinat, de pildă, la Roman, în august 2018, un discurs emoționant pe tema unirii Basarabiei cu România), îți dai seama imediat că te afli în fața unui patriot adevărat, a unui devot al cauzei românismului și nu a unui demagog de genul acelor pe care Eminescu îi admonesta cândva în *Timpul*, spunându-le: „Naționalitatea trebuie simțită cu inima și nu vorbită cu gura!” Precum odinioară Eminescu, autor al câtorva memorabile capodopere lirice pe tema iubirii de patrie (*Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie, Doina, La arme!* etc.), tot astfel Nicolae Dabija trăiește astăzi naționalismul

la cote înalte, pătruns de adevărul unuia dintre aforismele lui Napoleon I (cărui Eminescu îi închinase inițial *Oda (în metru antic)*): „Dragostea de patrie este cea dintâi virtute a omului civilizată!”. Dând expresie unui vibrant elan admirativ pentru ideea de românitate, *Țara mea de dincolo de Prut* nu e doar o odă, ci și un imn (fiindcă *rugăciunea*, ca specie literară, e un *imn*), întrucât în final e invocată Divinitatea (ca și în *Odă (în metru antic)*), poetul cerându-i lui Dumnezeu să-l pedepsească, „să-l uite” dacă-și va uita/ renega vreodată neamul din care se trage: „Țara mea de dincolo de Prut,/ Mi s-a dat poruncă să te uit/ ...Dar de-o fi să mi te uit, suflet al meu,/ Uite-mă pre mine Dumnezeu!” Oda lui Nicolae Dabija poate fi asemănată nu atât cu *Oda (în metru antic)* – iscată de o criză erotică –, ci mai curând cu o odă de tinerete a lui Eminescu, *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* (publicată în 1867), unde, ca și în *Țara mea de dincolo de Prut*, procedeul folosit este alegoria. Din păcate, până astăzi niciunul dintre comentarii odei de tinerete a lui Eminescu n-a observat, de pildă, că versuri precum „Fiarbă vinu-n cupe, spumege pocalul/ Dacă fiii-ți mândri aste le nutresc”, sau invocarea lui Marte, zeul războiului, sau sintagma „arme cu tărie” etc. reprezentau un îndemn direct la o insurecție armată, la o ridicare la luptă a românilor de pe cuprinsul celor trei imperii (țarist, otoman și habsburgic) pentru realizarea Daciei Mari, pe care Poetul a visat-o întreaga-i viață... Aluzii hortative întâlnim și în *Doină*, unde Ștefan cel Mare e chemat să conducă din nou luptele pentru libertate și unitate ale românilor. Soluție imposibilă, desigur, utopică și deci eminamente ficțională, „după cum absurdă (și deci prin excelență poetică!)” – spunea istoricul literar Ion Rotaru, comparându-l pe ziaristul Dabija cu Eminescu – este și invocarea slăvitului voevod, în aceeași *Doină*, „să înlătore cu sabia lui neagra străinătate și să mântuie țara, ca și blestemul „Îndrăgi-o-ar ciorile/ și spânzurătorile” [8, p.970]. Tot alegoric sugerează și Nicolae Dabija, în primele două strofe ale odei sale, falsificarea istoriei Basarabiei, în scopul mințirii românilor, a manipulării și chiar mancurtizării acestora: „Țara mea de dincolo de Prut,/ Mi s-a dat poruncă să te uit,/ Să te șterg din minte c-un burete,/ Patria mea pusă la perete./ Și, ca-n anii noștri cei mai triști,/ Iar să mă prefac că nu ești,/ Iar să mă prefac că nu pot plânge/ Și că alta-i ruda mea de sânge”. Nu e greu de priceput de aici că basarabenilor li s-a spus, vreme de peste două secole (iar unii le mai spun și astăzi), că limba lor nu e limba română, că alfabetul nu trebuie să fie cel latin, că „ruda” lor nu e România, „țara de dincolo de Prut”, ci „marea noastră prietenă de la Răsărit”...

Prin sinceritatea trăirii și adevărul ideilor exprimate, poemul *Țara mea de dincolo de Prut* izbutește să transmită cititorului o subiacentă stare de jubilație spirituală, un caracter eminentemente elevat și solemn, fiind – dacă se poate spune așa – o chintesență a cărții omonime, un veritabil rezumat liric al acesteia. Ca și *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*, despre care s-a spus că este oda cea mai frumoasă a peregrinărilor lui Eminescu prin teritoriile locuite de români, tot astfel oda lui Nicolae Dabija e cel mai frumos poem, rezultat, am spune, din peregrinările sale nu doar prin „Țara de dincolo de Prut”, ci și dincolo de fruntariile de astăzi ale acesteia, fiindcă România e – după cum bine spunea N. Iorga – „singura țară din lume înconjurată de români”. Așa se face că nici chiar în decembrie 1918 Unirea n-a fost încă desăvârșită. „Au rămas în afara României, chiar de la început – constată, cu mâhnire, academicianul Alexandru Surdu în eseu *După 1 Decembrie 1918* – teritoriile întinse din Țara Ungurească, despre care uită adesea să amintească până și istoricii români. Este vorba despre Crișana de Vest, cu cele trei Crișuri, până la Tisa, rămasă la unguri, ca și de Banatul, tot până la Tisa, rămas la sârbi, și cele două treimi din Maramureșul de dincolo de Tisa. Aceasta făcându-ne că uităm de ținuturile din Transnistria până în Nordul Mării Negre și de cele din Sudul Dunării: din Serbia, Bulgaria, Macedonia, Albania și Grecia, până în Peloponez. Căci România era statul înconjurat din toate părțile de români, până departe, și nu cuprindea nici un sfert din romanitatea orientală de pe vremea aceea, în ciuda multelor exterminări și asimilări forțate ale românilor de către toate fostele populații nomade care s-au stabilit în Peninsula Balcanică” [9, p.22].

Soră geamănă cu genialele capodopere din amurgul existenței literare a lui Eminescu – *Glossă, Mai am un singur dor, Odă (în metru antic)* – *Țara mea de dincolo de Prut* este, ca și acestea, o creație complexă, deopotrivă odă și imn într-o tonalitate elegiacă, nu lipsită, ca și acelea, de înfiorări thanatice...

Astăzi, când patriotismul începe să cadă în desuetudine, oda lui Nicolae Dabija – descotorosită, ca și menționatele capodopere eminesciene, de inutilele podoabe stilistice –, reușește să inculce cititorilor entuziasmul pentru ideea de patrie doar prin ceea ce cheamă, în estetica literară, „asocierea imprevizibilă a termenilor în context”. Mai mult decât atât, poemul *Țara mea de dincolo de Prut* este o capodoperă și pentru faptul că poate oricând constitui o ilustrare/ o exemplificare a definiției unei opere literare de valoare, fiind o unitate indisolubilă între un conținut și o formă. Veritabilă bijuterie artistică, *Țara mea de dincolo de Prut* se înscrie, fără doar și poate, în ilustra serie a capodoperelor liricii patriotice românești, începând cu *Un răsărit* al lui Andrei Mureșanu,

cu *Deșteptarea României* și *Hora Unirii* ale lui Alecsandri, cu *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie, La arme!* și *Doina* ale lui Eminescu, apoi continuând, în veacul XX, cu *Oltul* și *Noi* ale lui Goga, cu *Horia* lui Aron Cotruș, cu *Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane* a lui Radu Gyr și sfârșind cu numeroasele creații pe această temă ale celorlalți doi mari poeți originari din Basarabia: Grigore Vieru – autor al imnului *Ridică-te, Basarabie!* și Adrian Păunescu – autor al elegiei *Maluri de Prut*, despre care Nicolae Dabija spunea că „ar putea fi un alt titlu pentru toate cărțile sale...”

A nu se crede însă că doar cele trei piese mai sus comentate au ca temă reperul identitar *țara-poporul*. Există în creația poetică a lui Nicolae Dabija multe alte poezii inspirate din același motiv identitar, cum ar fi, de pildă, *Barbarii* (din volumul *Aripă sub cămașă*, 1991), *Cimitirul*, *Scrisoare către Alba Iulia*, *Rănit din iubire* (din volumul *Dreptul la eroare*, 1993), *Ploi inverse* (din volumul *Psalmi de dragoste*, 2014), *Cireș amar*, *Istoria* (din ciclul de inedite *Indiminețări*) etc. Cert este că o analiză exhaustivă și acerbioasă a tuturor creațiilor dabijiene din această categorie ar putea forma substanța unui volum distinct. Din păcate, corsetul limitativ al prezentului eseu ne impune să ne limităm la comentariul succint a două-trei piese reprezentative pentru fiecare din cele patru repere identitare majore.

Limba maternă. Alături de *țara-poporul* (sau, altfel spus, *pământul și neamul*), un alt element important pentru prezervarea identității naționale îl reprezintă, fără îndoială, *limba maternă*. În acest sens, academicianul Constantin Ciopraga, încercând să deceleze „elementele coagulante” din lirica autorilor români din Basarabia, spunea: „Indiferent de instrumentația poetică, de nucleele matriciale ori de temperament, frapante sunt, la nivelul viziunii, unele note comune, începând cu redefinirea sentimentului de patrie, consonant cu cel de autohtonie, inclusiv cu cel de istorie, realitate inconfundabilă. La poeții reprezentativi, patria e, în esență, o triadă, Pământul, Neamul, Limba maternă, toate acestea sintetizate afectiv în formula „casa străbună”” (10, p.6). Iar mai recent, un alt academician, istoricul Ioan-Aurel Pop, referindu-se la limba noastră, observa, cu îndreptățire, că aceasta „constituie o parte componentă fundamentală a identității românești, păstrată încă de la etnogeneză și confirmată de argumente solide” (11, p.31). Dezamăgit profund de importanța scăzută care se acordă astăzi limbii noastre, Ioan-Aurel Pop ține să ne reamintească de Antonio Bonfini – secretar al lui Matei Corvin – care se minuna că, în coloniile romane din Dacia „încate sub valuri de barbari”, „oamenii luptă nu atât pentru păstrarea neatinsă a vieții, cât a limbii”. Și tot el reproduce acest ilustrativ fragment dintr-o scriere a lui Nicolae Iorga: „Într-un timp când orice frunte românească era aplecată spre pământ de stăpâniri străine, când sufletul românesc nu vorbise încă în nepieritare forme literare, era nevoie de exagerarea ca puritate a aceluși singur element de legătură a tuturor românilor, de reabilitate morală a lor, cari era limba. În ea s-a văzut curcubeul vremurilor mai bune, în numele ei s-au dat luptele de redeșteptare; în acel semn am învins” (*Ibidem*, p.49). La rândul său, poetul-academician Nicolae Dabija, devenit, în 1990, cel dintâi președinte al Societății *Limba noastră cea română* (care număra atunci peste 30.000 de membri), aduce și el un vibrant elogiu graiului matern într-o poezie omonimă, inclusă ulterior în volumul *Doruri interzise* și dedicată lui Grigore Vieru. E o creație de factură populară, am spune, alcătuită din șase catrene cu ritm trohaic, măsură de opt silabe și rimă înpercheată (ca și *Doina* lui Eminescu), adică o creație care îl plasează fatal pîntre „tradiționaliștii” generației 70” – cum spunea Eugen Simion – care însă avea grijă să adauge: „Însă, cum am dovedit cu alt prilej, tradiționalismul este inevitabil pentru o generație care trebuie să apere valorile morale și spirituale ale unei nații amenințate să-și piardă identitatea. Nicolae Dabija se supune acestei necesități și poemele sale muzicale, impecabil trăite, oscilează între poezia politică propriu-zisă și poezia ca stare de suflet” (5, p.V). Acesta este și cazul poemului *Limba noastră cea română*, care în strofele a doua și a cincea conține inspirate metafore menite a caracteriza elogios limba noastră, ca în aceste versuri: „Ea îi e păsării zborul/ Tânără precum izvorul/ Ca veciile-bătrână.../ Limba noastră cea română”, sau: „Iar când dansa-n bolți răsună/ Parcă fulgeră și tună,/ Parcă ploaie pe țărână.../ Limba noastră cea română.” În strofele mediane însă, a treia și a patra, autorul – ca și în alte ocazii – schimbă registrul într-unul politic, spunând: „Unii au zis că e săracă/ Valaha-româno-dacă,/ Și miroase a zer și-a stână/ Limba noastră cea română.../ Și-au ținut-o după ușe,/ Și-au pus-o și în cătușe,/ Dar s-a înălțat, stăpână – / Limba noastră cea română” O particularitate compozițională – după cum se poate lesne observa – o constituie epifora, adică plasarea versului eponim *Limba noastră cea română* la final de strofă, în chip de refren. În sfârșit, atât strofa inițială, cât și cea finală conțin, simetric, ideea că limba maternă constituie cheazășia unității noastre naționale: „...Face iarba să răsară./ Noi prin ea suntem o Țară/ Ea ne-adună și ne-ngână,/ Limba noastră cea română(...)// Ca o mamă ne adună,/ Ea ne ține împreună,/ Ea aici e-n veci stăpână,/ Limba noastră cea română.”

Ivit pe lume – cum am mai spus – în comuna Codreni (Căinari), la marginea de sus a Bugeacului, spațiu spiritual legat de amintirea lui Alexe Mateevici (autorul imnului *Limba noastră*), Nicolae Dabija își omagiază predecesorul în balada intitulată chiar *Mateevici Alexei* (din volumul *Zugravul anonim*, 1985), textul poeziei fiind precedat de această confesiune autobiografică: „La Căinari, peste pădurea de lângă satul unde am copilărit, s-a născut Alexei Mateevici. Copil fiind, venisem în câteva rânduri, singur sau cu colegii de clasă, la Căinari, cu inexplicabila dorință să-l găsim acasă...” Transfigurat liric, în primele două strofe ale baladei paratextul în cauză sună astfel: „Din satul meu pân la Căinari, sfios,/ prin codrii de miresme grei,/ adesea am făcut drumul pe jos,/ ca să te văd, părinte Alexei.// Ca la o spovedanie curată/ veneam, dinspre pădurile de tei –/ nu te găseam acasă niciodată.../ Unde erai, părinte Alexei?!”

Nu înțelegem însă de ce autorul consideră că dorința de a-l întâlni pe Alexei Mateevici era „inexplicabilă”. Noi credem, dimpotrivă, că era perfect explicabilă, presupunând că viitorul poet aflase de la dascălii săi sau, poate, de la tatăl Trofim Ciobanu (țaran cu bibliotecă), ori de la mama Cristina Dabija (soră a lui Serafim Dabija, stareț al mănăstirii Zloți) că părintele Alexei Mateevici fusese și poet – autor al celei mai izbutite creații lirice închinată limbii românești. Intitulată *Limba noastră*, oda lui Mateevici e alcătuită dintr-o serie de definiții ale limbii române, cu imagini superioare de mare poezie. Pentru poetul – preot, limba noastră este tezaurul sacru al acestui popor, înrădăcinat în străvechimea lui, întrucât, prin limbă, putem înțelege și împlini menirea noastră... Poezia fusese compusă în iunie 1917, pe când tânărul Alexe Mateevici se afla pe frontul de la Mărășești, în calitate de preot militar în armata rusă. După mai bine de 92 de ani, la 31 august 2009, de Ziua Limbii Române, Nicolae Dabija va compune, la rândul său, oda *Limba Română*, fiind – ca și capodopera predecesorului său – o definiție metaforică multiplă, în care este evidențiat faptul că trecutul, prezentul și viitorul nostru se regăsesc în limba națională, văzută drept îndemn, alin și delectare, drept pentru care o reproducem aici în întregime: „Gheață și pară,/ cer și fântână,/ nume de Țară:/ Limba Română.// Tânăr meleag,/ doină bătrână,/ foșnet de steag:/ Limba Română.// Floare pe ram,/ bob în țărână,/ nume de neam:/ Limba Română.// Când nu vom mai fi,/ din noi o fărâamă/ în ea va trăi,/ Limba Română.

Ideea centrală a poeziei, sugerată în catrenul final, e aceea conform căreia neamul nostru va dăinui atât timp cât va exista graiul său. De aceea, limba noastră natală trebuie pusă mai presus de sine și de vreme, pentru că, așa cum spunea Eminescu, „Limba română e la sine acasă împărăteasă bogată”. Iar ceva mai târziu, Lucian Blaga afirma, la rândul său, că limba devine, creator, „întâiul mare poem al unui popor”, fiindcă în ea putem identifica vibrația proprie poemului din sufletul fiecărui român.

Satul (biserica și slujitorii ei; cimitirul; copilăria; chipul mamei etc.) Alături de teritoriu (țară), de popor și de limbă, *satul* constituie, la rândul său, unul dintre principalele repere identitare. În calitatea sa de marcă a identității naționale, satul reprezintă un important adăpost de apărare a ființei neamului românesc, dezvoltând și asigurând conștiința identității acestuia în unitatea și esența lui spirituală, în care își află, de altfel, originea. Imaginea *țării-mamă* se completează, în creația poetică a lui Nicolae Dabija, cu admirația pentru țărâtime și *lumea satului*, valorizat și el ca țărâm paradisiac. Am putea spune chiar că *lumea satului* constituie, de fapt, unul dintre elementele definitorii ale identității naționale în lirica lui Nicolae Dabija. În multe dintre creațiile sale poetice, satul capătă o dimensiune legendar-eroică, legată, inevitabil, de identificarea țaranului cu specificul național, cu tot ce are mai bun poporul român.

În centrul satului, la propriu, se află întotdeauna o biserică, iar lumea satului gravitează în jurul acesteia, așa încât *biserica și slujitorii ei* constituie încă un important motiv identitar în creația poetică a lui Nicolae Dabija. Se cere menționată, în acest context, poezia dedicată bisericii din Căușeni, satul natal al autorului, evocat în doar trei versuri, dispuse grafic în așa fel încât să corespundă, compozițional, unui haiku: „Schituri între vii și morți/ stă ca un legământ: Pe jumătate-n cer. Pe jumătate-n pământ”.

Intitulată chiar *Biserica din Căușeni*, poezia mai sus citată face parte din volumul *Aripă sub cămașă*, editat în două variante: prima la Chișinău, în 1989, în alfabet chirilic, iar a doua la Iași, în 1991, la Editura „Junimea”, prefăcută de Constantin Ciopraga. Poezia respectivă este, am spune noi, expresia grațioasă a unui lirism mediativ, ideea fiind aceea că – situată fiind în cimitirul satului – biserică aparține deopotrivă celor vii și celor morți, realizând legătura între țărâmul terestru și spațiul celest al lumii de dincolo. Ca să fie însă un haiku în accepția clasică a termenului, *Biserica din Căușeni* ar fi trebuit să aibă versurile cu măsură de cinci, șapte și cinci silabe fiecare. Nu e mai puțin adevărat însă că arta modernă încearcă să elimine aceste limite, aceste reguli, lăsând liberă imaginația artistului, pentru ca acesta să se concentreze asupra conținutului. În acest sens, Shiki, un celebru haikin nipon, a spus chiar că *Haiku*-ul este, de fapt, un instantaneu al realității, înrudit cu fotografia. Și, într-adevăr, Nicolae Dabija ne oferă aici, într-un fel, o fotografie a bisericii din Căușeni.... Sau, pentru a ne menține în spațiul spiritual autohton, ar trebui să menționăm aici o recentă apariție editorială în

domeniu – volumul de haiku-uri *Olimp&Hades*, al poetei Victoria Fonari, care a avut inspirata idee de a însoți fiecare poezie cu câte o fotografie color a unor celebre monumente de arhitectură, sculptură, pictură etc., nu doar din Basarabia natală, ci și din alte îndepărtate state vizitate...

Importanța deosebită a bisericii în viața satului românesc și legătura tainică și trainică a sătenilor cu respectiva instituție sunt sugerate și în poezia *Țărance* din ciclul de inedite *Indiminețări*. Poezia în cauză este una de factură modernă, în vers liber și vers alb, cu măsură inegală, structurată, compozițional, în două strofe de către nouă versuri fiecare. Ideea ar putea fi aceea a devoțiunii fără margini a sătenilor pentru biserica lor, reflectată în durerea resimțită de țărance în urma incendiului care a mistuit-o; „A ars biserica/ cu turlele în cer înfipte,/ când ploii au fost/ cu trăsnete să cadă,/ și-n zori, țărance/ fulgerele răcite/ le-adună,/ în pronaos,/ la grămadă.// Din var pe unele,/ cu unghii cum le rup/ ca să le pună,/ mute,/ la tezaur –/ li se zărește sufletul/ prin trup:/ ca printre nouri –/ luna cea de aur.”

Și fiindcă motivul tematic pe care încercăm a-l ilustra aici cu versuri din creația de gen a poetului Dabija este cel numit *biserica și slujitorii ei*, ne vom opri acum la elegia *Restaurator* din ciclul de inedite *Indiminețări* (volumul *Reparatorul de vise*). Restauratorul este – se știe – cel care pictează din nou biserica, refăcând pictura inițială deteriorată de vreme. Poezie de factură clasică, structurată, compozițional, în patru catrene cu ritm trohaic și rimă încrucișată, *Restauratorul* conține – în ultimele două strofe, pe care le reproducem aici – și elemente de modernitate precum ingambamentul ori, mai ales, caracterul dialogic al relației: „Când a ajuns la rai, raiul i-a spus/ lui, cel rămas fără nădejdi și vise:/ de ce-ai făcut să sângere Iisus/ mai mult decât Cel Bun îngăduise?!// Stând sub pereții goi de jos pân' sus,/ mai fuse cercetat unde sunt hoții/ ce îl flancau pe Fiu, și dânsu-a spus:/ „Nu sunt...S-au dus...Au înviat cu toții!”

Un alt slujitor al lăcașurilor noastre de cult era, în mănăstiri, copistul – călugărul care multiplica scrierile/cărțile sfinte. În *Inscripție – pe o filă arsă de manuscris* (din volumul *Mierla domesticită*, 1992), un astfel de slujitor al Domnului relatează – la persoana I, firește – propria extincție, pe rugul pe care barbarii, pătrunși în cetate, l-au așezat „cu tot cu hronic”. Remarcăm din nou prezența dialogului și a ingambamentului, deși poezia e, în ansamblu, de factură tradițională, cu metrică folclorică – ritm trohaic, măsură de 8 și 9 silabe, rimă încrucișată. Iată secvența finală: „Cu tot cu hronic mă așază/ pe rug apoi, să ard de viu;/ și-n timp ce flacăra dansează/ eu, Doamne, tot de tine scriu.../ Tot cu cuvintele-mi sărace,/ mai scriu de tine, Doamne, până/ brațul cenușă mi se face,/ și ei îmi smulg cartea din (...)”.

Subtitlul poeziei ne determină să ne imaginăm că respectiva piesă lirică i-a fost inspirată lui Nicolae Dabija chiar de vreo „filă de manuscris” păstrând urmele unui incendiu, găsită probabil de autor în arhivele sovietice, cu prilejul documentării pentru *Antologia poeziei vechi moldovenești* (1988), însumând texte necunoscute, unele traduse din slavonă, polonă, rusă, ucraineană, greacă și latină.

Spiritualitatea românească (folclorul, credința ortodoxă, tradiții și datini, personalități culturale etc.)

Alături de temele mai sus menționate, precum *țara-poporul* (teritoriul, istoria, eroii etc.), *limba maternă și satul* (cu toate componentele lor), *spiritualitatea românească* (folclorul, credința ortodoxă; personalitățile culturale etc.) constituie încă unul dintre reperele identitare majore ale liricii lui Nicolae Dabija. Interesul acordat de poet acestor elemente identitare definitorii nu este – cum cred unii – dovada utopismului, ci, dimpotrivă, a pragmatismului unui intelectual patriot care a avut inspirația de a miza și pe literatură în acțiunea de rededeșteptare națională a românilor basarabeni. Credem că nu greșim prea mult afirmând că – în cazul lui Nicolae Dabija – exaltarea virtuților naționale (conservate mai ales în lumea satului) face parte dintr-un program asumat de scriitor, care și-a propus să arate Europei și lumii întregi trăsăturile distinctive ale neamului său. Ele s-ar găsi neperversitate – cum spuneam – în rândul țărănilor, adevărații păstrători ai spiritualității românești, nu doar prin credința ortodoxă, cât mai ales prin creațiile folclorice și prin datini, tradiții, obiceiuri. Este o realitate remarcată și consemnată, cu cel puțin un veac mai înainte, de către Kogălniceanu, Russo, Alecsandri și Maiorescu, dar împărtășită ulterior și de Eminescu, cel care vedea în țărănim singura clasă pozitivă de la noi...

În creația poetică a lui Nicolae Dabija, pilonii de bază ai identitarului național – precum teritoriul, istoria, limba, religia, folclorul – se află însă într-o organică simbioză/ corelație cu elemente de factură modernă, aparținând contemporaneității. De aici provine una dintre caracteristicile creației poetice dabijiene, anume acel amestec indicibil de clasicism (Alecsandri, Eminescu), de romantism și realism, ori chiar de modernism și postmodernism, nefiind subsumabilă însă niciunuia dintre menționatele curente literare, ci mai curând unei ideologii: aceea a afirmării specificului național, a reconstruirii identității naționale a românilor basarabeni.

Pentru Nicolae Dabija, un prim element identitar definitoriu, capabil să dezvăluie specificul național al românilor basarabeni, este folclorul (balade și basme de sorginte mitologică, legende, doine, datini și tradiții

etc.). Interesante corelații între mitologia românească și cea a Greciei antice stabilește Victoria Fonari în eseul intitulat *De la orfismul vierean la Ana euridicizată a lui Nicolae Dabija*. „În creația lirică a lui Nicolae Dabija – afirmă autoarea eseului menționat – se resimte o conexiune dintre legendele Eladei și mitul popular românesc „Mânăstirea Argeșului”. Similitudinile dintre Orfeu și Meșterul Manole constau în harul pe care-l au de a crea în numele frumosului. Domeniile de a atinge coardele sufletului sunt diferite: Orfeu – artistul cântecului divin, ce poate înlănzii și fiarele, Meșterul Manole – artistul ce cântă în piatră pentru a crea măreția aspirației, pentru a răpune forțele malefice într-o credință. Ambii sunt maeștri ai domeniului ce și l-au ales. Ei sunt posesorii unui mister al percepției lumii în plan artistic. Vizionarismul lor e de a materializa această emoție, făcând un transplant în lumea materială, fiind perceput de cei care ajung să se atingă de creația lor” [12, p.163]. Într-adevăr, cei doi artiști – Orfeu și Meșterul Manole – sunt determinați în acțiunile lor de suferința pricinuită de pierderea ființei iubite. Într-o poezie intitulată chiar *Orfeu*, Nicolae Dabija îi unește pe cei doi iluștri creatori de frumos prin antiteza acțiunii lor: „Umbră lui cade pe zid și zid/ dul/ se/ dă/ ră/ mă/ cu zgomot!” Versurile ce includ silabe, transformă cuvintele în ritmuri de pe strunele aedului. „Zidul – observă, cu justete, Victoria Fonari – trasează frontiera dintre cei vii și cei morți, dintre lumea fiecăruia și univers, dintre terestru și divin, dintre materie și spirit. În *Testamentul Nou* se întâlnește verbul „a zidi” raportat la lumea creștină – „dragostea zidește” (*Corinteni* 8; 1, 199). Omul între creație și necesitate își figurează imaginația. Dorințele în libertatea alegerii sunt investigate în *Biblie*, la fel, prin imaginea construcției. „Toate sunt îngăduite, dar nu toate sunt de folos. Toate sunt îngăduite, dar nu toate zidesc” (*Corinteni* 10; 23, 202). Construcția omului creștin e evidentă și în ridicarea Monastirii Argeșului ” [*Ibidem*, p.164].

Revenind la creația poetică a lui Nicolae Dabija, e de menționat că în piesa *Baladă*, din volumul de debut *Ochiul al treilea* (1975), poate fi vorba de o construcție inversă, sugerată de versul „Pentru o zidire sfântă îmi trebuie o Ană”. Iar desăvârșirea creației presupune revenirea în lumea calculată de trecerea timpului, ceea ce generează dorința exprimată în versurile: „Așa aș sfârma cetatea și orice amintire:/ S-o pot avea-nc-o dată, măcar pentru-o zidire”. Încercând să stabilească filiații între Euridice, iubita lui Orfeu, și Ana lui Manole, dar și între lirica lui Grigore Vieru și cea a lui Nicolae Dabija, cercetătoarea Victoria Fonari conchide: „Firul de legătură din lirica lui Nicolae Dabija va constitui anume raportul dintre Ana și Euridice. Moartea acestora constituie sacrificiul destinului în favoarea creației. Femeia iubită devine artă. Decizia de corpul fizic, fie și forțată, impulsionează creația. În prezent, grație versului lui Grigore Vieru, această „zidire” din poezia sa *Mica baladă* a primit și o altă conotație – cântarea eternului feminin. (...) Și Ana, și Euridice semnifică dragostea, puritatea, suferința, dorința de a trăi, dragostea de viață, tinerețea, aspirația. Moartea prematură le fixează tragismul existențial: Ana – sacrificiul în numele credinței ortodoxe, iar Euridice, prin mușcătura de șarpe, mărginește hotarele dintre viață și moarte. Devin conștiința bărbatului creator, ce a cunoscut doar înălțimile artei și a perceput căderea” [*Ibidem*, p.164-165].

Comparată cu alte creații de aceeași factură ale altor poeți români contemporani, lirica de inspirație folclorică a lui Nicolae Dabija e superioară poate și prin faptul că autorul îndeplinește un dublu obiectiv: pe de o parte – face cunoscută spiritualitatea poporului român din Basarabia, iar pe de altă parte – creează versuri admirabile, pe deplin izbutite din punct de vedere artistic. Ilustrativă în această privință ni se pare a fi mai ales această *Baladă*, din volumul *Aripă sub cămașă* (1989). Însotită de mențiunea „cântec din spectacolul „Horia” după piesa lui Ion Druță”, poezia e, de fapt, o doină structurată, compozițional, în șase catrene care respectă prozodia versului popular: ritm trohaic, rimă împerecheată, măsură de 7 și 8 silabe. S-ar putea spune că autorul și-a propus să evidențieze, în această *Baladă*, absolut toate principalele repere ale spiritualității românilor basarabeni, începând cu teritoriul, istoria, strămoșii, continuând cu satul, părinții, natura patriei și sfârșind cu lucrurile sfinte: credința, limba și, firește, Luceafărul (prin care e sugerat, metonimic, marele Eminescu). Veritabilă sinteză lirică a specificului național românesc, respectiva *Baladă* merită a fi reprodușă integral:

„Cât trăim pe-acest pământ
Mai avem un lucru sfânt:
O câmpie, un sat natal,
O clopotniță pe deal.
Cât avem o țară sfântă
Și un nai, care mai cântă,
Cât părinții vii ne sânt –
Mai există ceva sfânt.

Cât pădurile ne dor
 Și avem un viitor,
 Cât trecutu-l ținem minte –
 Mai există lucruri sfinte.

Cât Luceafărul răsare
 Și în cer e sărbătoare,
 Și e pace pe pământ –
 Mai există ceva sfânt.

Cât avem un sat, departe,
 Și un grai ce n-are moarte,
 Cât ai cui zice „părinte!” –
 Mai există lucruri sfinte.

Cât durea-ne-vor izvoare
 Ori un cântec ce dispăre,
 Cât mai avem ceva sfânt –
 Vom trăi pe-acest pământ.”

Și fiindcă veni vorba de Eminescu – exponent, ca nimeni altul, al spiritualității românești – trebuie spus că Nicolae Dabija a dedicat mai multe creații lirice Poetului Național, unele intitulate chiar *Eminescu* (în volumul *Aripă sub cămașă* din 1989) sau *Întoarcerea lui Eminescu* (din volumul *Dreptul la eroare*, 1993). Poem amplu, de douăzeci de catrene, în care rimează, încrucișat doar versul doi cu patru, *Întoarcerea lui Eminescu* își justifică titlul prin precizarea care îl precedă: „Un prieten mi-a spus că l-a văzut într-o seară pe Eminescu rătăcind pe străzile Cernăuților”. În debutul poeziei, datată 15 ianuarie 1989, autorul își imaginează că tânărul Eminescu se îndreaptă deja spre Basarabia: „Chiar acum când ninge pe Moldova/ veste ne-a sosit din Cernăuți/ Că de-acolo Eminescu-tânăr/ a pornit spre Chișinău, desculț.// Cu desaga plină de poeme/ să se-adeverească a pornit –/ dacă mai suntem la locul nostru/ și să vadă dacă n-am murit”. Poet de mari resurse lirice și civice, dar și ardent orator pe teme legate de renașterea națională a românilor din Moldova, Nicolae Dabija a decis și acum – ca și în alte creații lirice – să schimbe elegia în pamflet politic, vituperând inclement pe acei dintre contemporani care, uitându-l pe Eminescu sau falsificându-i mesajul operei, au trădat, de fapt, țara și neamul românesc. Iată o secvență din *Întoarcerea lui Eminescu*, edificatoare în acest sens:

„Multe am pățit în acest secol
 care neschimbându-se ne schimbă,
 deseori ne-am rușinat să spunem
 că vorbim cu Tine-aceeași limbă.

Cine ne-ar ierta pentru copiii
 care deschideau volumul Tău
 și-ți găseau poemele ciuntite
 și cârpită soarta Ta, mereu?!

Și-aș boci acum, dar n-am cuvinte:
 cei care în cuie te-au bătut
 nu străini au fost, sosiți din lume,
 tot dintre ai noștri te-au vândut.

Asta e durerea noastră mută
 că visând să-și numere arginții –
 câte-un Iuda, la un colț de stradă,
 vinde-și și poezii și părinții. ”

În sfârșit, un alt reper identitar specific spiritualității românești, prezent în lirica lui Nicolae Dabija, ar putea fi și *credința ortodoxă*, deși Basarabia se învecinează exclusiv cu state a căror principală confesiune este cea ortodoxă – România și Ucraina, iar în interior rușii și găgăuzii sunt, de asemeni, ortodocși. Cine parcurge sumarul volumelor de versuri ale lui Nicolae Dabija nu poate să nu fie frapat de frecvența titlurilor

de proveniență biblică atât din Vechiul Testament (*Biblia, Dumnezeu, Urmele lui Dumnezeu, Psalm, Îngerul îndrăgostit, Arhanghel îmbătrânit* etc.), cât și din Noul Testament (*Rugăciunea, Paracliser în munți, A doua venire, Iertare, Medievadă, Restaurator, Vârsta de trecere, Priceasna* ș.a.). Multitudinea creațiilor lirice de inspirație religioasă ne îndreptățește să afirmăm că poezia lui Nicolae Dabija este o întrupare a unei înalte spiritualități de esență creștină și simultan românească. Ilustrativă în această privință este *Urmele lui Dumnezeu*, în care autorul e adeptul unui panteism circumscris spațiului național – dacă se poate spune așa: „Pădurea din jurul satului meu – / Prin ea s-a plimbat Dumnezeu./ Ce vezi nu-s isme albe, cicori albăstrui – / sunt urmele încălțărilor lui”. Poemul în cauză – din care vom mai reproduce aici doar secvența finală – e de factură modernă nu doar prin fond, ci și prin formă, grație unei insolite organizări tipografice a versurilor:

„E plină de metafizică aici fiecare

floare.

Citești fraze din Eclezias

pe nori

și

izvoare.

Și te vezi, te crezi, te simți

într-un colț de zăvoi

ca un soldat uitat de război.

Te bucuri de-o floare,

de-un murmur,

de-un cireș amăru –

parcă ai fi dat de urmele Lui...”

Apelând la procedeul simetriei compoziționale, autorul încheie poemul cu versuri de început, plasate în chip de concluzie, dar și pentru a reaminti, parcă, ideea de bază:

„...Pădurea din jurul satului meu –

prin ea s-a plimbat Dumnezeu.”

În multe alte creații lirice din această categorie tematică realitățile creștine devin românești, iar cele românești devin creștine. Ca și în opera unor poeți români „prin excelență religioși” – după expresia teologului Dumitru Stăniloae (cum ar fi Nichifor Crainic, Vasile Voiculescu, Radu Gyr și Ioan Alexandru), tot la fel în opera poetică a lui Nicolae Dabija creștinismul se suprapune, până la identificare, cu românismul, fiind într-un raport de interferență ori într-unul complementar. Un nimb de sfințenie capătă – după cum am arătat și într-un subcapitol anterior – atât marii domnitori, apărători ai gliei strămoșești, al căror exponent este Ștefan cel Mare, cât și marii cărturari patrioți precum Mihail Eminescu ori Alexe Mateevici. Alături de aceștia – aflăm din versurile lui Nicolae Dabija – s-au jertfit pentru dănuirea și unitatea neamului românesc o serie întregă de slujitori anonimi ai lăcașurilor sfinte, cum ni se sugerează în elegia *Rugăciunea*:

„Călugării tăiați în rugăciune
tresar acum în stratul de cărbune,
se răsucesc în vorbele străbune,
parcă ar vrea, prin noi, să se răzbune
călugării tăiați în rugăciune.

Și-acea neterminată rugăciune
parcă nu noi, ci ea pe noi ne spune;
o îngânăm: și prinde-n cer să tune
și miezul să se adauge-n alune.
...Acea neterminată rugăciune.

Și iată că se-ntâmplă o minune:
niște cuvinte pot să ne adune -
pe-acei de-aici, pe-acei plecați în lume -
ca să ne dea la toți un singur nume:

o țară spune-aceiași rugăciune...”

Expresia modului existențial creștin și românesc apare într-o formă pregnantă și în psalmul *Nădăjduiri*, amintindu-ne parcă de panteismul arghezian: „Bucuros este sufletul meu./ Ca o biserică în care a intrat Dumnezeu:/ Văzdoagele au înflorit brusc în icoane/ Și-au înmugurit podele și obloane// Și ușile, care se deschid, a Înviere,/ Mai înainte de a le apuca de mânere.// Privirile mele îndrăgostite/ De lanuri, de păduri, de ape, de fulgere,/ În arbori și cioate...// (...) Frazele stânenite îmi înfloresc pe buze./ Vie mi-i nădejdea:/ Ca focul sub spuze...// Bucuros e sufletul meu:/ Ca o biserică în care a intrat Dumnezeu”.

Pictor el însuși în clipele sale de răgaz, Nicolae Dabija immortalizează într-o serie de creații lirice imaginea zugravului de biserică sau, mai frecvent, a *restauratorului*, despre care se știe că proveneau, în trecut, fie dintre călugări, fie dintre țărani. E de menționat că, prin astfel de creații, Nicolae Dabija se înscrie în descendența ilustră a lui Lucian Blaga, de pildă, care, în poemul *În amintirea țaranului zugrav* (din volumul *În marea trecere*) ne oferise o diafană alegorie despre „imaculata concepțiune” (misterul rodirii harice în sânul Sfintei Fecioare). Truda zugravului de biserică și, implicit, sacrificiul pe care-l presupune munca acestuia, i-au prilejuit și lui Nicolae Dabija câteva poezii absolut remarcabile. Un dintre acestea ar putea fi această *Priceasnă* (2) din ciclul de inedite *Indiminețări* (volumul *Reparatorul de vise*, 2016). Conform definiției de dicționar, *priceasna* e, de fapt, o cântare religioasă ortodoxă, care se cântă în biserică, la liturghie, în timp ce se împărtășește preotul sau un credincios de vază. Poezia în cauză se constituie din monologul unui zugrav care e convins de intervenția salutară a Creatorului în momentul prăbușirii schelei din biserică: „Doamne,/ Tu erai/ Acela/ Ce-ai ținut cu-o mână schela,/ ce se nărui cu mine/ când Te zugrăveam pe Tine, // împăratele, vopsele/ din stacane și ulcele/ când au curs blând peste îngeri,/ au făcut și Tu să sângeri; // atunci, când se frânse strana,/ Tu-ai scos mâna din icoana/ încă udă de vopsele/ să mă ții,/ în loc de schele...”

Există, în opera poetică a lui Nicolae Dabija și câțiva psalmi, unii dintre ei aflându-se sub influența argheziană a căutării divinității. Ca specie literară, *psalmul* aparține – alături de meditație, elegie și artă poetică – *liricii filozofice*. La origine, psalmul este, după cum se știe, o formă de manifestare a liricii religioase, cu caracter de rugăciune și de odă sacră. Se definește și își capătă denumirea prin *Psalmii* regelui David, care constituie una dintre cărțile *Vechiului Testament*. Exprimându-și frământarea spirituală în raport cu divinitatea, unii poeți, precum Alexandru Macedonski, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Nicolae Dabija și, mai recent, Radu Vancu, au devenit creatori de psalmi la un mod cu totul personal.

În cazul lui Nicolae Dabija, un astfel de psalm necanonic, este, de pildă, cel intitulat *Singurătate* (din volumul *Psalmi de dragoste*, 2014), în care, în mod paradoxal, poetul se simte întărit sufletește la gândul că nu suntem singuri în Univers: „Amurgul se lăsase ca o perdea:/ fumeaga de arșiți ogoarele,/ apa din bălți sfârâia:/ acolo căzuse soarele.// Nu era nici zi, nici noapte:/ din lanuri, până la mine/ ajunseseră câteva șoapte:/ Dumnezeu vorbea cu sine”. Din același volum face parte și acest *Psalm*, în care poetul – aflat, la 22 iulie 2007, în Spitalul Republican de Urgență – se destăinuie Creatorului mărturisindu-i tristețea și singurătatea de care se simte cuprins. Ca și odinioară Arghezi, el se lamentează, oximoronic: „Sunt Doamne atât de trist și singur, / precum un rug în care ninge,/ ce ba învie, ba se stinge...// Sunt Doamne atât de trist și singur...// Precum de rouă – niște crânguri,/ mi-s zilele de lacrimi pline.// Se vede Doamne de la Tine/ cât sunt de trist,/ cât sunt de singur?!// De orice rază ce m-atinge/ mă simt rănit până la sânge...// Sunt Doamne atât de trist și singur, / precum un rug în care ninge.”

În sfârșit, un alt *Psalm*, din același volum, cu mult mai original decât precedentul atât în formă, cât și prin conținut, este cel în care Nicolae Dabija încearcă, dostoevskian, să descifreze resorturile raporturilor sale cu divinitatea. Este un psalm în accepția originală a termenului, adică o rugă prin care autorul își exprimă întreaga grațitudine pentru protecția divină. Iată versurile:

„Nu am, Doamne, nimic, și-s bogat.
Sunt, Doamne, cel mai bogat, că te am.
Cu fiecă mugur ce iese din ram - Te-am aflat,
cu cerul ce-mi intră în casă prin geam!

Nu Te supăra, Doamne, că port roura-n gene,
că cel mai fericit am fost, fără să știu:
când sfâșiat eram de fiare în arene
Tu mă strângeai la pieptu-Ți, ca pe-un fiu...

Și ce ușoare-s lanțurile grele
și piatra de sub cap mi-e pernă moale -
în locul unde lacrimile mele
se întâlnesc cu râurile Tale! ”

Cert este că poeziile cu tematică sacră ale lui Nicolae Dabija reușesc să contribuie la afirmarea identității naționale a românilor basarabeni. În același timp însă, ele își propun să arate că poezia religioasă nu înseamnă numai acele creații care au un titlu explicit religios și o inspirație biblică, dar și acele care exprimă o trăire creștină.

Concluzii

Țara și poporul, istoria și limba maternă, lumea satului, folclorul și credința ortodoxă constituie tot atâtea teme majore ale operei lui Nicolae Dabija, fie că este vorba de poezie, proză, eseuri, publicistică ori de lucrări de popularizare a istoriei neamului. Pentru Nicolae Dabija, afirmarea specificului național al românilor basarabeni a constituit, în permanență, o problemă prioritară. Prin creațiile sale poetice, mai cu seamă, Nicolae Dabija și-a propus un dublu obiectiv: pe de o parte, acela de a face cunoscută spiritualitatea unui popor cu o vechime remarcabilă și cu un profil bine conturat, care îi dau dreptul să lupte pentru împlinirea idealurilor sale culturale, sociale și politice, iar, pe de altă parte – să creeze versuri admirabile, izbutite sub raport artistic. Fiindcă o caracteristică importantă a creației poetice a lui Nicolae Dabija o reprezintă tocmai preocuparea sa pentru ceea ce se cheamă realizarea artistică, pentru formă (nu doar pentru fond/ conținut), pentru eufonie și muzicalitatea versurilor, pentru elementele de prozodie (strofă, măsură, ritm, rimă), pentru procedee artistice și tropi, într-un cuvânt – pentru stil.

Referințe:

1. GHIMPU, Gh. *Conștiința națională a românilor moldoveni*. Chișinău-București: Garuda-Art, 2002.
2. CIMPOI, M. Nicolae Dabija. În: *Mică enciclopedie ilustrată a scriitorilor din Republica Moldova*. București-Chișinău: Literatura-Internațional, 2005.
3. RACHIERU, A.D. Nicolae Dabija–neoromantism și militantism. În: *Poeți din Basarabia. Un veac de poezie românească*. București-Chișinău: Editura Academiei Române – Editura „Știința”, 2010.
4. DEACONESCU, I. *Un miracol și o taină nedelușită încă, Nicolae Dabija*. Postfață la: Nicolae Dabija. *Reparatorul de vise*. Antologie de versuri. Chișinău: Cartier, 2016, p.248-250.
5. SIMION, E. *Poezia e o bucuroasă tristețe*. Prefață la: Nicolae Dabija. *Fotograful de fulgere. Poezii*. București: Minevra, 1998, p.V-XVIII.
6. VIERU, G. *Prefață la: Nicolae Dabija. Literatura are chipul lui Dumnezeu*. Craiova: Scrisul Românesc, 1997.
7. CODREANU, Th. Nicolae Dabija și complexul lui Orfeu. În: *Literatura și Arta*, 21 octombrie 1993.
8. ROTARU, I. Nicolae Dabija. În: *O istorie a literaturii române de la origini până în prezent*. Ediția a II-a. București: Editura Dacoromână, 2009, p.968-970.
9. SURDU, Al. După 1 Decembrie 1918. În: *Contemporanul*, XXX, 2019, nr.1, p.22.
10. CIOPRAGA, C. *Nicolae Dabija – o conștiință vizionar-patetică*. Prefață la: Nicolae Dabija. *Aripă sub cămașă*. Iași: Junimea, 1991, p.5-16.
11. POP, I.-A. *De la romani la români. Pledoarie pentru latinitate*. Chișinău: Litera, 2019. 366 p.
12. FONARI, V. De la orfismul vierean la Ana euridicizată a lui Nicolae Dabija. În: *Probleme actuale de lingvistică*. În memoria acad. Nicolae Corlăteanu. 100 de ani de la naștere. Chișinău: CEP USM, 2015. 379 p.

Date despre autor:

Liviu CHISCOP, doctorand, Școala doctorală „Studii Lingvistice și Literare”, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0002-5877-8291

Prezentat la 09.11.2020